

[Transcript] Dagens Eko / Fästingarna som bär på nya livsfarliga smittor

Marie-Louise kommer sjukdomar från fästingar och tvingar oss att ändra vårt sätt och leva i naturen framöver.

Ja, det är vi nog många som undrar. Det kommer ju nya arter och det kommer också nya smittor och en del av dem är faktiskt helt okända idag.

Det här är Dagens Eko med Lena Nordlund. I dag om fästingarna som bär på nya farliga smittor. Vi har fått infästingar varje dag hela sommaren.

På ett labb i Uppsala står forskaren Anna Oma Stitsch i vit labbrock och gula plasthandskar och plockar med en pinsett och provrör i ett dragskåp upplyst av lysrör.

Vi hade väl väntat oss kanske två, trehundra, kanske max 500 fästingar, men nu har vi ja, jag tror 4300 i alla fall.

Det hon pillar med bakom glaserutan är fästingar inskickade från allmänheten till statens veterinärmedicinska anstalt.

Fästingar av olika sorter, Nåra är stora och spräckliga på ryggen, Nåra har andiga ben, Nåra är mörk rödbruna, andra nästan genomskinliga.

Det är nya arter i Sverige.

Gäst är klimatkorrespondent Marie-Louise Christola.

Marie-Louise, om vi börjar med att ta en titt på den här smittspridaren, hur länge har fästingar funnits här egentligen?

Alltså, det här är ju ett urgammalt spindeljur. Ett kvalster som ju typ alltid har funnits ända sedan dinosaurierernas tid i miljoner år.

Man kan känna igen våra fästingar i Bernsten och det tänker man sig inte och det kan ju vara 70, 80, kanske 100 miljoner år tillbaka i tiden.

Men det som har hänt nu är att de förmodligen har blivit fler.

Det är förstås lite svårt att veta om de ökar i antal eftersom vi inte räknar om.

Men vi vet att utbredningen i landet ökar, både Västerut och Norröver, och att nya sorter upptäcks.

Och dessutom ökar förekomsten av fästingbruna sjukdomar, explosionsartat i vissa områden.

Här ser vi TB-kurvan sen 2007. Sen går den sakta uppåt och genom åren fram till 2021 där vi har en jätte spike.

Vad beror ökningen på?

Dels är det klimatet. De överlever när vi har milda vintrar och då blir det fler fästingar.

Bara det är över fem plusgrader ungefär så kan fästingen vara aktiv.

En fästings livscykel är egentligen rätt långsam.

Det tar nästan tre år från att en liten fästing börjar sin livsparna till att den är fullvuxen.

Man kan säga att en fästing går igenom tre olika stader.

Sen måste den äta en portion blodgärna från rådjur till exempel för att lävela upp till nästa utvecklingsfas.

Och de är ju många.

Det är de. De är fästingarnas favoritdjur.

Ett enda rådjur kan faktiskt ha flera tusen fästingar på sig.

Då zoomar vi in på en sån där liten parasit.

För den som aldrig har blivit biten av en fästing kan du beskriva hur det går till.

Ja, det verkar ju som att de har sina preferenser.

En del blir alltid fästingbitna och andra klarar sig lite bättre.

Fästingarna tycker om när det är koldioxid och ammoniak och kroppsvärme.

[Transcript] Dagens Eko / Fästingarna som bär på nya livsfarliga smittor

Det kan ju vara så att vissa utstålar mer kroppsvärme och mer ammoniak.
Jag har faktiskt klarat mig väldigt bra.
Trots att jag har bott här i Stockholmstrakten länge,
men åtminstone en gång har jag haft en liten fästing
och då gömmer de sig på sådana där ställen där de är lite svåra att se.
Men en förutsättning för att bli biten av en fästing, det är ju att du har varit utomhus.
Det kan vara i en stadspark eller i en vanlig trädgård som det var för mig.
Men just idag tänker vi då att du har varit ute hela dagen i en skog rätt långt hemifrån
och du har haft mer i både lunch och kaffetermos i ryggsäcken.
En sån här riktigt mys idag när det gäller att suga ute sista av sommaren.
Solen står lågt, ljuset strilar genom de nygula björkarna.
Det är september men fortfarande lite varmt.
Och du är riktigt nöjd. I korgen har du kanske till och med kantareller.
Det du inte vet är att du har med er något mer från skogen.
En fästing som just nu kriper längst ditt ben.
Ja, jag vet. Det går ju inte fort och vi ser den ju inte du och jag
eftersom den inte syns utan läskla sögon som vi har nu för tiden.
Och du känner ju absolut ingenting. Men snart så kommer den att ha borrar in sitt huvud i ditt höll
och satt igång.
Åh fy vad jag krypade när du beskriver så där.
Jag har hittat uppsväld fästing precis vid roskanten i skrevet.
Det är så äckligt. Man får se en sån där liten som slagit sig till rojens knäveck.
Och hunnit sitta ett tag kanske.
Just det är lite typiska platser alltså.
Ja men det är ju det. Jumskar, knäveck och järnhålan och sånt där.
Det ska ju gärna vara lite varmt och fuktigt och tunn hud där de sitter då.
Sen om man hittar den, vilket man ju ofta gör, då är det lite brott om att få loss den.
Varför det?
Därför att fästingar kan ju bära både på virus och bakterier.
Bakterier till exempel då borrelja sätter sig i fästingens mage och viruset isaliven.
Och av bakterien så kan man få borrelja.
Men det brukar ta, ja men ett par timmar kanske innan den kräks upp sitt maginnehåll i ditt blod.
Så hittar du fästingen inom 24 timmar efter att den har borrar in sig, då är det ofta ganska lugnt.
Men viruset däremot smittar ju så fort fästingen biter.
Den vanliga fästingen som vi har här i Sverige till exempel, den kan vara smittad med virus som ger
TBE.
Alltså den här fästing, burna, hjärninflationen som man pratar rätt mycket om.
Men det kan man ju vaccinera sig mot och jag tror faktiskt att det är en ganska god idé.
För det är ju olika hur sjuka folk blir av TBE.
En del märker knappt någonting, men andra kan faktiskt få med en för livet.
Jag har en halv ansiktsförlamning, jag har så hårt att orka med dagen.
Jag har en extrem huvudverk som fortfarande är efter fyra år finns kvar.
Kunnet var baken, jag hade ont hela kroppen.
Ja, brukar säga det är som att någon stor kör din jansbett i huvudet på mig och stor bankar på dem

samtidigt.

Jag tänker till exempel på Gunilla som är med och berättar om sin TBE i TV4s nyhetsmorgon.

Jag trodde att det är Feber som sa till min dotta, jag känner mig varm.

Hon gick i skolan, sen nästa dag kom hon hem och då låg jag bara i mörkret och kunde inte svara.

Alltså hon är ute och röjer sly i november.

Alltså det är ju inte ens fästingssäsong tänker man eller hur.

Och sen så går det då väldigt snabbt, riktigt snabbt.

Hon får svårt att prata, kraftig huvudverk, hög Feber och nästa minne hon har är att hon vaknar upp på sjukhus.

Går ni inte röra mig, inte prata, inte ens välja. Min salibaran ute var så äckligt.

Och nästan nio månader senare så skrivs hon ut diagnostiserad med TBE.

Alltså fästingburen, hjärninflammation.

Med månader av rehabträning framför sig.

Och hon är ju tyvärr inte ensam om att drabbas väldigt hårt.

Men är det då säkrare längre norr ut i Sverige?

Alltså det var ju det när jag växte upp.

Jag tror att det är första gången jag ser en fästing fast faktiskt.

För att vi i Norrlands inland så har vi befrigat det från sådana här saker.

Jag är från Jämtland så jag vet inte vad det är nästan.

Nej det finns inte det.

Men nu är det ju inte så enkelt längre.

När statens veterinär medicinska anstalt samlade in fästingar från allmänheten

och då hade de fokus på Sverige, norr om Dalälven

och kunde konstatera att nu mer så finns ju fästingar i hela landet.

Och det var många som blev förvånade även forskarna.

De hittade fästingar längs Norrlands kusten så klart.

Där är det ju mildare.

Men så hittade de också fästingar i alla inlandskommuner även i norra Sverige.

Och det kan ju då på att klimatförändringarna går fortare där till exempel.

Och fästingarna bar också på smittämnen.

Var fjärde bar till exempel på Borelia och lika många bar på Rickettsia

som är en slags fästingburen fleckfeber.

Men finns det ingen plats som är fästingfri då?

Nej förmodligen inte.

Och så är det ju den där lilla detaljen då

att fästingarna flyttar ju inte bara i söderifrån utan även österifrån.

Från Finland då?

Med flyttfåglar men också med vandrande däggdjur.

Och då är det faktiskt en annan sorts som kommer den vägen.

Jag vet inte om du hört talas om den här taiga fästingen.

En ny typ av fästing taiga fästingen från Sibirien

som kan bära på en farligare variant av sjukdomen TBE

har hittats på flera håll.

Den ryska taiga fästingen berör sig över län.

Taiga fästingen har blivit vanligare i Sverige.
Den har hittats i just norra Sverige och det som är lite oroväckande med den är att den kan bära på andra varianter av TBE.
Bland annat en som man tror är mer dödlig.
Den kallas Sebirisk TBE och den har man faktiskt redan i Finland.
Sebirisk TBE?
Väst skit va?
Taiga fästing, hur många sorter av fästingar har vi i Sverige egentligen?
Man tror att det finns ett 20-tal arter av cirka 900 då i hela världen.
Och vi vet ju att det kommer fler.
Men alla de här fästingarna bitar ju inte människor.
Skönt.
Ja, men flera gör det och mycket tyder på att vi kommer att få ännu fler fästingsorter, smitt och ämnen och även att antalet fästingar då kommer att öka i framtiden.
Och med mer fästingar ja, men då ökar ju risken för smitta.
Och det är klimatförändringarna då som gör att de trivs?
Ja, milda vintrar till exempel.
Men sen är det så att våra vanliga fästingar som vi har nu de gillar inte heta torra somrar.
Och det är ju bra om det blir varmare.
Däremot så finns det ju andra sorter som gör det.
Och då är ju risken att de söker sig hit.
För det är ju många djurarter som gör det.
De söker sig och vandrar upp mot polerna när det blir för varmt i deras nuvarande habitat.
Vi bor alltså i fästingland.
Men hur ser det ut ute i Europa då?
Det finns ju fästingar även där.
Tyvärr om jag nu ska vara sådana så att klimatförändringarna gör att vi får mer fästingar det gäller ju faktiskt inte bara fästingar.
Det gäller ju många sådana här insekter och vektor, burna, virus och sjukdomar som man brukar prata om.
Myggor till exempel, malariamyggan, tigermyggan som sprider både kikungunja och dengefeber.
Det är också sådana där som har börjat sprida sig mer i Europa och längre norrut när det blir varmare.
Så att det här är nog tyvärr en verklighet som vi kommer att få se mer av framöver.
Det är jul i den där torra varma sommaren 2018.
Utan för nyköping går en häst och försöker hitta något och äta i den brunbrända hagen.
När ägaren tar in och borstar den så kryper en stor fästing

i hästen svans, rödbrun med randiga ben.
Helt olyck de fästingar hästen brukar få.
Det är hyalommafästingen som tidigare knappt har hittats i Sverige
och vi har aldrig tidigare sett vuxna fästingar av den här arten.
De kallas också flyttfågelfästingar,
men i media får en namnet monsterfästing för att den är så stor.
Den kan bli upp till två centimeter.
Och den har i vissa fall spridit en sorts blöda feber
som heter krimkongofeber.
En dödlig sjukdom som är lite lik ebola.
Det börjar med lite influensaliknande symptom,
men sen så småningom gör det kifte där man börjar blöda underhuden
och sen så småningom i stort sett av alla organ och kroppsopningar.
Det låter som ebola.
Det är till och med mer belodigare än ebola.
Några sådana sjukdomsspridande varianter har inte hittats i Sverige,
men den har kommit i våra traktorsnabbar än vi trodde.
En liten prognos bland forskare i Europa skulle arten ta sig hit först 2050.
Men den har alltså redan varit här på besök.
Marie-Louise, hur ska det gå?
Det här låter som en riktig skräckfesting.
Alltså, det gör faktiskt det.
Ja.
Det enda som är bra är kanske att man ser den då.
Om den är så stor?
Den är så stor.
Det läskar jag med våra vanliga festingar.
Nu tycker jag att man kanske inte än ser dem,
framför allt inte om man börjar bli lite äldre som du och jag,
som måste ha läskla oss ögon.
Nej, men sen får man väl...
Ja, vi har ju inte Scorpioner.
Vi har inte livsfarliga jättespindlar.
Alltså, det finns många farliga, äckliga djur i världen.
Så vi får ta ut med de här.
Man kanske får förändra sig och lära sig nya strategier.
Som vadå?
Ja, men bli noggrannare på att kolla och så där.
Vi kommer säkert lära oss vad vi ska undvika.
Det vet man ju alla länder där det finns läskiga insekter.
Festingkoll varje dag.
Till exempel.
Men borde vi vara lite räddare än vi är?
Nej, men mer vaksam kanske.

[Transcript] Dagens Eko / Fästingarna som bär på nya livsfarliga smittor

För att även i framtiden som man pratar med de här festingforskarna, så säger ju de att det kan vara väldigt stora skillnader i landet fortsatt.

Det är lokalt, men sedan blir det ju olika olika somrar.

Vissa somrar blir jättemycket festingar, kanske.

Och andra blir det mycket färre festingar.

Vi får lära oss och bli lite mer vaksamma.

När det är festing håll?

Ja, precis.

Och tolka naturen och så där.

Jag läste nyss att de attackerar ju underifrån.

Så att om man har långa, gärna ljusa byxor som man ser dem,

så stoppar man ner dem i stövlar högskaftade.

Det är ju redan det, det är ett ganska bra skydd.

Och sen så har man en lång armad tröja.

Och så kollar man igenom kroppen då när man kommer hem,

och på de där skrymslen, de där fuktiga veckan där man vet att de gärna sitter.

Och ja, men till exempel jag som inte får festingar så ofta,

jag brukar ju inte brymme om och kolla igenom kroppen kanske väldigt noggrann,

men nu får jag väl göra det då.

Framför allt om det blir mer framöver.

Och för min egen del så ska jag nog inte låta favoritwoven

komma upp och sova i sängen längre när det är festing i säsong.

Men det är lite svårt att låta bli.

Ja, stackars lilla hunden.

Ja.

Och vet du vad, jag funderar faktiskt för första gången på att gå och vaccinera mig.

Tack Marie-Louise.

Tack.

Det var allt från Dagens Eko.

Vi hörs igen imorgon.

Programledare Valena Nordlund,

gäst Marie-Louise Kristola,

producenter Kim Hesius och Elin Romigliotto.

Mila oss gärna på Dagens Eko, ett Sveriges Radio.se.